

УДК 349.3

Тищенко Олена Володимирівна,
 доктор юридичних наук, доцент,
 професор кафедри трудового права
 та права соціального забезпечення
 Київського національного університету
 імені Тараса Шевченка

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ГІДНЕ ЖИТТЯ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ БЕЛЬГІЇ

У статті досліджуються особливості здійснення соціального забезпечення населення Бельгії як однієї з країн Європейського Союзу. Аналізуються сучасні тенденції функціонування ринку праці в частині ефективного регулювання працевлаштування. Вивчається реформування системи пенсійного забезпечення, практичне забезпечення надання соціальних допомог, зокрема допомог сім'ям з дітьми. Розглядаються інноваційні підходи, які запроваджуються у сфері соціальної підтримки осіб з обмеженими можливостями.

Ключові слова: Бельгія, соціальна політика, гідне життя, соціальне забезпечення, соціальні допомоги, охорона здоров'я.

Тищенко Е.В. Реализация права на достойную жизнь как основа социальной политики Бельгии

В статье исследуются особенности осуществления социального обеспечения населения Бельгии как одной из стран Европейского Союза. Анализируются современные тенденции функционирования рынка труда в части эффективного регулирования трудоустройства. Изучается реформирования системы пенсионного обеспечения, практическое обеспечение предоставления социальной помощи, в частности пособий семьям с детьми. Рассматриваются инновационные подходы, которые вводятся в сфере социальной поддержки лиц с ограниченными возможностями.

Ключевые слова: Бельгия, социальная политика, достойная жизнь, социальное обеспечение, социальная помощь, здравоохранение.

Tyshchenko O. Realizing the right to decent life as a basis social police of Belgium

The article examines the peculiarities of the Belgian social security of the population as one of the European Union member. Current trends in the labor market in the part of effective regulation of employment are analyzed. The reform of the pension system, the practical provision of social benefits, including benefits for families with children is studied also. The innovative approaches, which are implemented in social support for people with disabilities is studied.

Key words: Belgium, social policy, decent life, social provision, social assistance, health care.

Вступ. Людиноцентристська гуманістична доктрина, на якій базується діяльність країн Європи, спонукає до втілення в життя високих соціальних базових стандартів, які відповідають потребам сучасної людини в усіх сферах життєдіяльності. Курс на євроінтеграцію, який проголосила Україна, ставить перед нашою державою низку важливих завдань щодо налагодження функціонування соціального забезпечення європейського рівня, спрямованого на забезпечення високої якості життя. Відповідно особливої актуальності набуває вивчення характерних ознак системи соціальної підтримки населення, впровадженої в країнах Європейського Союзу, зокрема в Бельгії, соціальна політика якої є показовим зразком реалізації права на гідне життя в умовах сьогодення.

Постановка завдання полягає в ознайомленні та вивченні специфіки соціального забезпечення в Бельгії з метою визначення головних чинників, покладених в основу соціальної політики Королівства Бельгії як однієї з найсприятливіших для життєдіяльності країн Європейського Союзу.

Результати дослідження. У науковій літературі Бельгія характеризується як унікальне державне утворення, яке виникло в 1830 році і з того часу відіграє важливу роль у розвитку Європи. Основу внутрішньої та зовнішньої політики цієї держави завжди складав компроміс, як феномен, зумовлений національними особливостями валлонів або фламандців, які проживають у Бельгії [1, с. 61]. 25.03.1957 Бельгія приєдналася до підписання Договору про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 01.01.2005), відповідно до якого завданням Спільноти проголошувалося запровадження спільного ринку, економічного та валютного союзу, а також поширення в межах усієї Спільноти гармонійного, збалансованого і стабільного розвитку економічної діяльності, високого рівня зайнятості й соціального захисту, рівності жінок і чоловіків, стабільного та безінфляційного зростання, високого рівня конкурентоспроможності й конвергенції економічних показників, високого рівня захисту й поліпшення стану довкілля, підвищення рівня та якості життя, економічної й соціальної згуртованості та солідарності держав-членів [2]. На вказаних засадах побудовані й положення Конституції Бельгії, прийнятої 17.02.1994, де у статті 23 проголошено, що кожний має право вести життя, відповідне людській гідності. Законодавством гарантуються з врахуванням відповідних зобов'язань економічні, соціальні та культурні права і визначені умови їх реалізації. До цих прав, зокрема, віднесені: право на працю і вільний вибір професійної діяльності в межах загальної політики зайнятості, спрямованої на забезпечення достатньо стабільного і по можливості високого рівня зайнятості; право на справедливі умови праці та винагороду, а також право на інформацію та консультацію і колективні переговори; право на соціальне страхування, охорону здоров'я, соціальну, медичну та юридичну допомогу; право на гідне житло; право на безпечне довкілля; право на культурне та соціальне процвітання [3]. Науковці З. А. Калов, Ф. М. Куршаєва, Л. У. Хациєва, розглядаючи історично-правові особливості реалізації моделей соціальної політики в світі, відмічають, що Бельгії притаманна консервативна

(континентальна, європейська, інституційна) модель, яка насамперед спрямована на ринок та страхування. Ця модель базується на принципі досягнень особи, де праця визначає подальше соціальне забезпечення. Проблеми виникають у тих верств населення, які не зайняті та не підлягають страхуванню. Вони змушені розраховувати на місцеві благодійні органи та суспільну допомогу, зазвичай незначну. При цьому бюджетні відрахування і страхові внески працівників та роботодавців фактично однакові, головними ланками розподілу є як державні, так і приватні соціально-страхові фонди [4, с. 106]. У цілому багато показників добробуту Бельгії є досить високими відносно більшості країн, які представлені в рейтингу Індексу кращого життя. Бельгія демонструє результати вище середнього щодо балансу роботи та відпочинку, прибутків, житлових умов, освіти, заробітної плати тощо. За статистичними даними населення Бельгії складає 10,7 млн людей, середня тривалість життя жінок – 82,6 року, чоловіків – 77,1. У Бельгії чистий сімейний скорегований дохід після виплати всіх податків на душу населення в середньому складає 28 700 доларів США в рік, в той же час є значна різниця між доходами найбагатших та найбідніших верств населення – дохід найбільш забезпеченої верстви населення в чотири рази перевищує дохід найбідніших його представників. Стосовно зайнятості населення більше 62 % людей в Бельгії у віці від 15 до 64 років мають високооплачувану роботу [5]. Кожний житель Бельгії є членом однієї з кас взаємодопомоги чи так званих «мютуелей», які частково фінансуються членськими внесками, але головним чином діють за рахунок податків громадян. Не зважаючи на те, що Бельгія вважається однією з найбільш успішних країн Західної Європи, ця країна вирізняється також значним переліком різноманітних податків. Дійсно, якщо зібрати разом всі податки, то загалом прибуткове оподаткування може досягати 50-ти і більше відсотків. Головний принцип бельгійської системи оподаткування полягає в належній організації державою добробуту її населення на виплати, спрямовані на потреби соціального захисту, медицини, освіти тощо. У Бельгії соціальні гарантії для громадян виступають як фактор багатства країни [6]. Тривалість життя в країні постійно зростає, оскільки в Бельгії налагоджено ефективну та демократичну, що відповідає сучасним потребам, систему соціального страхування та охорони здоров'я. Як наголошує В. Д. Роїк, у Бельгії за допомогою соціального страхування та державного соціального забезпечення формуються досить значні фінансові ресурси, які досягають 30 % ВВП [7, с. 78]. У Бельгії соціальне страхування є вагомою складовою системи соціальної безпеки та фінансується за принципом соціальної солідарності: державою – 20%, роботодавцями – 32-38 %, працівниками – 13,07 %. Всі кошти акумулюються в Національній службі із соціальної безпеки, які розподіляються в такі суспільні інститути, як Національна пенсійна служба, Національна служба зайнятості, Національна служба оплати щорічних відпусток, Фонд страхування від нещасних випадків на виробництві, Фонд страхування від професійних захворювань, Національний інститут страхування від захворювань та інвалідності, Федеральне агентство дитячих допомог [8].

Значна увага в Бельгії приділяється правовому регулюванню пенсійного

забезпечення та створенню ефективного механізму соціального забезпечення осіб похилого віку. Згідно з чинним законодавством Бельгії пенсійний вік дорівнює 63 роки для чоловіків та жінок. Для того щоб отримати пенсійні виплати у повному розмірі, необхідно мати 45 років стажу. Разом з тим особа вправі отримати пенсійні виплати і за наявності стажу 40 років, але у цьому випадку виплати будуть дещо меншими, пропорційно до відпрацьованого періоду. У країні пропагується ідея щодо необхідності подальшого підвищення пенсійного віку, зокрема мова йде про 65-67 років. Планується підвищувати пенсійний вік поступово. Пенсійні виплати населення здійснюються у трьох напрямках: 1) виплати, передбачені законодавством, – це відрахування з заробітної плати працівників на утримання пенсіонерів; 2) додаткові кошти до базової пенсії, які забезпечує роботодавець, розміри вкладень роботодавців різняться залежно від прибутковості підприємства; 3) індивідуальні пенсійні накопичення до недержавних пенсійних фондів, відрахування до яких надає можливість значно підвищити в майбутньому розмір своєї пенсії, кожна компанія має свій пенсійний план, виплачуючи визначені в компанії відсотки. Приватна особа вправі вкладати будь-які суми в своє пенсійне забезпечення, і чим раніше вона починає вкладати кошти в майбутню пенсію, тим вищою буде сума її пенсії. Середній розмір пенсії в Бельгії – 865 євро. Багато пенсіонерів отримують додаткові бонуси у вигляді доплат до пенсії. Наприклад, враховується той факт, чи продовжує особа, досягнувши пенсійного віку, працювати. Держава всіляко підтримує працюючих пенсіонерів [9]. За даними Європейського статистичного бюро, в Бельгії на ринку праці спостерігається позитивна динаміка збільшення кількості пропозицій роботи, це зі свого боку впливає на фактор готовності бельгійців змінювати роботу. Практика засвідчує, що громадяни Бельгії виявляють готовність змінити роботу заради більш високої заробітної плати, такої точки зору дотримуються 68 % працівників з опитаних Європейським статистичним бюро респондентів по всій країні. Слід звернути увагу, що мінімальна заробітна плата в Бельгії станом на січень 2017 року складає 1501,82 євро [10]. З 01-го січня 2017 року була введена премія від уряду для роботодавців, які працевлаштовуватимуть осіб, котрі тривалий час підшуковують роботу. Мова йде про суму в 1250 євро за трьохмісячний контракт і 3000 євро за повний рік роботи [11]. Таким чином, роботодавці зацікавлені брати активну участь у працевлаштуванні безробітних, що відповідно дозволяє ефективно вирішувати проблему зайнятості населення. На сьогодні в Бельгії нараховується 532 тис. безробітних, сума виплат по безробіттю складає 65 % від останнього заробітку, через три місяці розмір виплат зменшується до 60 %, при цьому розмір допомоги не може перевищувати 1541 євро [12]. Незважаючи на наведені позитивні риси функціонування ринку праці в Бельгії, не можна оминути увагою певні дискусійні реформи, які були досить неоднозначно сприйняті в суспільстві. До таких реформ відносився так званий режим жорсткої економії, який був запроваджений у 2014 році. Режим жорсткої економії передбачав заморожування індексації заробітної плати, наслідком чого стало фактичне зниження заробітної плати на 2 %. Заборона ведення колективних

переговорів з питань заробітної плати протягом двох років. Окрім цього, було заплановано: підвищення пенсійного віку до 67 років з 2030 року; скорочення пенсій та допомог по безробіттю; підвищення оплати за навчання та медичне обслуговування тощо. Наслідком таких реформаційних заходів стали загальнонаціональні страйки профспілкових конфедерацій (FGTB-ABVV та ACV-CSC) [13]. Керівництво держави на підставі тиску профспілкового руху змушене було переглянути та відкоригувати певні напрями своїх соціально-економічних ініціатив з метою адаптації їх до суспільного світогляду.

У Бельгії держава проводить активну соціальну політику в контексті підтримки дитинства та материнства. Насамперед це проявляється в підтримці народжуваності. Згідно з трудовим законодавством загальна відпустка до пологів складає 15 тижнів. При народженні первістка держава виплачує родині премію у сумі 1200 євро. Крім того, сім'я отримує 1500 євро на народження дитини. Базовий мінімальний розмір щомісячної допомоги складає – 88,51 євро на одну дитину в сім'ї, 163,77 – на другу дитину, 244,52 євро – на кожну наступну дитину. Якщо дитина-інвалід, йому виплачується до 520 євро на місяць. Підвищену допомогу також виплачують одинокій матері або батьку, батькам, які мають статус безробітних, пенсіонерам чи особам з інвалідністю. Допомога на дітей збільшується, коли дитині виповнюється 6, 12 чи 18 років. Допомогу припиняють виплачувати тільки в 25 років чи раніше, якщо особа влаштується на роботу. Законодавством Бельгії передбачена також батьківська відпустка – тривалістю 4 місяці з виплатами близько 600 євро, яку можна взяти в будь-який момент до досягнення дитиною 12 років [14]. Про значення захисту сім'ї для суспільства Бельгії свідчить і той факт, що в Кримінальному кодексі Бельгії, прийнятому ще в 1867 році, детально регламентується відповідальність за злочини, спрямовані на ускладнення отримання і на знищення доказів щодо походження дитини, укладення нового шлюбного договору без розірвання попереднього, злісні невиклати утримання для сім'ї (розділ VII глави IX). Також передбачена відповідальність за посягання на неповнолітніх, недієздатних та на сім'ю, зокрема йдеться про відповідальність за залишення в небезпеці дитини чи особи, нездатної себе захистити у зв'язку зі своїм розумовим чи фізичним станом, а також за залишення цих осіб без засобів до існування, за позбавлення утримання чи догляду, необхідного неповнолітньому чи недієздатному тощо [15].

Фактично все населення країни охоплено широким переліком послуг, що зумовлено державними гарантіями надання соціальної допомоги. У Бельгії створена єдина база даних, яка об'єднує всі соціальні виплати для вразливих верств населення. На сьогодні соціальна допомога для осіб з інвалідністю надається автоматично за даними автоматизованої системи, наприклад для отримання пільгового проїзного білета на залізничний транспорт вже не потрібно щоразу доводити наявність статусу інваліда. Таким чином планується надалі надавати всі види соціальних допомог на підставі бази даних, яка перевіряється і контролюється уповноваженими органами [16].

Попри те, як зазначалося вище, що соціальна політика Бельгії зорієнтована на соціальне забезпечення за наслідками трудової діяльності (сплата страхових

внесків, стаж), в сучасних умовах в країні активно вивчається питання щодо доцільності запровадження гарантованого прибутку для всіх громадян. У результаті проведеного опитування більше як 60 % фламандців підтримали цю ідею. Проте поки що не конкретизується, про яку суму гарантованого прибутку йде мова. Найбільша частина прихильників ідеї гарантованого прибутку припадає на найстарішу групу населення від 51 до 65 років. Слід зазначити, що чимало громадян сумніваються в доцільності введення таких виплат, на їхній погляд, це призведе до нівелювання потреби працювати, що є шляхом до деградації. До речі, пілотні проекти практики виплати гарантованих прибутків вже започатковані у Фінляндії та Нідерландах. Наприклад, в голландському місті Терньюзен кожен із жителів буде отримуватиме 993 євро щомісячно як гарантований прибуток [17]. Це дозволить втілити в життя принцип – гідний рівень життя для всіх категорій населення без винятку.

Бельгійська система охорони здоров'я базується на засадах горизонтального соціального страхування, яке передбачає так звану горизонтальну солідарність, яка базується на ідеї «працездатна особа платить за хворого», а також вертикальну солідарність, коли сплата внесків залежить від трудових доходів. Фінансування в основному відбувається за рахунок пропорційних внесків на соціальне страхування, які сплачуються з доходів, що згідно із законодавством підлягають обкладанню податками.

У Бельгії всі лікарні поділяються на дві категорії: загальні та психіатричні. У країні нараховується 207 лікарень, 138 з яких належать до загальних, 68 – до психіатричних. Загальні лікарні у свою чергу поділяються на лікарні короткострокового лікування, спеціалізовані та геронтологічні лікувальні заклади. Головною відмінною ознакою фінансування бельгійських лікарень є подвійна структура оплати залежно від виду наданих послуг: перебування в стаціонарі, медсестринська допомога у відділеннях догляду та інтенсивної терапії [18]. У 2002 році в Бельгії прийнятий Закон «Щодо прав пацієнтів», в якому визначені такі права осіб, які потребують лікування: право на профілактичні заходи; право на отримання доступу до послуг; право на отримання інформації; право на інформований вибір; право на вільний вибір; право на невідкладну медичну допомогу; право на стандарти якості; право на безпеку; право на технологічно-досконалу допомогу; право на уникнення страждань та болю; право на вибір способу лікування; право на висловлювання та складання письмової скарги; право на компенсацію. На підставі цього Закону судовою практикою було визнано право батьків на відмову від щеплень, а також право на доступність інформації у сфері політики охорони здоров'я [19]. На цей час у Бельгії Міністерство соціальних справ та охорони здоров'я проводить тестування дванадцяти проектів з метою реалізації лікування тяжкохворих пацієнтів у домашніх умовах, в експерименті задіяно 35 лікувальних закладів по всій країні та 1300 пацієнтів. Такий підхід, на думку фахівців, має покращити процес життєдіяльності невиліковно хворих осіб, сприятиме продовженню їх життя. Крім того, в країні активно впроваджується надання доступу до інтернет-освіти для дітей з хронічними захворюваннями. Фламандський уряд затвердив для цієї мети грант у розмірі 1 365 000 євро. Також більше 30 000

дітей з обмеженими можливостями з 01.01.2017 підключені до персонального фінансування, що дозволяє врахувати потреби кожного з цієї категорії осіб [20].

Взагалі праву на життя як головному природному праву людини приділяється у Бельгії особлива увага. Рівень демократизації країни дозволив ще у 2002 році поставити на суспільне обговорення питання щодо доцільності легалізації евтаназії. Як наслідок, у 2002 році було прийнято закон, який дозволяє евтаназію повнолітніх. Крім того, Бельгія стала однією з двох країн світу, де з 2014 року узаконена дитяча евтаназія, за таке вирішення проблеми виступило 75 % населення держави. Закон надає можливість дітям, які знаходяться на термальній стадії захворювання та відчувають нестерпні страждання, на законних підставах просити зупинити їхню життєдіяльність, за наявності дозволу батьків та підтвердження психіатра чи психолога про те, що дитина усвідомлює значення власного вибору. Остаточне рішення може бути прийнято лише за згодою батьків дитини. Варто констатувати, що прийняття цього закону викликало спротив у багатьох країнах світу, внаслідок чого було зібрано 200 тисяч підписів громадян з 20 країн світу, серед яких 5 тисяч бельгійців, які звертались до керівництва держави не підписувати цей Закон, як такий, що суперечить загальнолюдським цінностям [21]. Проте слід визнати, що навіть можливість підняття такого складного для вирішення питання можливе лише в країні, де якраз права людини надається першочергове значення. Суспільство повинно ментально бути готовим до вирішення таких проблем.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можемо підсумувати, що створення умов для реалізації права на гідне життя є головним мірилом соціальної політики Бельгії як однієї з провідних країн європейської спільноти. Дієвість правового механізму захисту прав людини, зокрема всебічна підтримка народжуваності, сімей з дітьми, осіб з обмеженими можливостями, працюючих громадян, громадян похилого віку, налагодження ефективної системи охорони здоров'я – все це дозволяє Бельгії посідати за показниками рівня якості життя та індексу людського розвитку одне з чільних місць у Європейському Союзі, що беззаперечно є показовим та заслуговує на наслідування.

Список використаних джерел:

1. Кучук Ю. Бельгія: еволюція федералізму / Ю. Кучук // Белорусский журнал международного права и международных отношений. - 2004. - № 4. – С. 61-64.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти: Міжнародний документ від 25.03.1957 (консолідована версія станом на 01.01.2005): Електронний ресурс. - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_017/page.
3. Конституція Бельгії: Утверждена 17.02.1994: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=157>.
4. Калов З.А., Куршаева Ф.М., Хациева Л.У. Особенности реализации моделей социальной политики / З.А. Калов, Ф.М. Куршаева, Л.У. Хациева // Современные проблемы науки и образования. – 2009. – № 2 – С. 106-108.
5. Бельгия: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.oecdbetterlifeindex.org>.

6. Податки в Бельгії – гарантії забезпеченості: Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://suchasnist/17-svit-dosvid/677-belgija-sotsialnye-garantii-grazhdanina.html>.

7. Роик В.Д. Социальный бюджет: монография / В.Д. Роик.- М.: ООО «Перспектив», 2016. - 288 с.

8. Social security. Everything you have always wanted to know. - Brussel: Federal Social security. - Administrative Center DG Strategy & Research, 2015. – 174 с.

9. Пенсионный возраст в Бельгии в 2017 году: [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://opensii.info/pensionnyu-vozrast/v-belgii/>.

10. Прожиточный минимум в странах Европы: [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://rkd.dp.ua/2016/04/14/prozhitochniy-minimum-v-stranah-evropy/>.

11. Бельгия: изменения вступившие в силу в 2017 году: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lifebel.com/belgiya-izmeneniya-vstupivshie-v-silu-v-2017-godu-3-chast/>.

12. Пособие по безработице в разных странах ЕС: Электронный ресурс. - Режим доступа: <http://lifebel.com/posobie-po-bezrabotice-v-raznyh-stranah-es/>.

13. Бельгия: Участники общенациональной забастовки отвергают меры жесткой экономии: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.industriall-union.org/ru/belgiya-uchastniki-obshchenacionalnoy-zabastovki>.

14. Бельгия: социального пособия стало не хватать? [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lifebel.com/belgiya-socialnogo-posobiya-stalo-ne-xvatat/>.

15. Уголовный кодекс Бельгии от 08.06.1867 (в редакции от 01.01.2012): [Электронный ресурс]. - режим доступа: <http://www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=11657>.

16. Получать социальную помощь в автоматическом режиме: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lifebel.com/poluchat-socialnuyu-pomoshh-v-avtomaticheskom-rezhime/>.

17. Более 60 % фламандцев проголосовали за безусловный базовый доход: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://lifebel.com/bolee-60-flamandcev-progolosovali-za-bezuslovnyj-bazovyj-doxod/>.

18. Система здравоохранения Бельгии: время перемен: Реферат обзора Европейской обсерватории по системе и политике здравоохранения: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/155549/E94245sumR.pdf.

19. В Бельгии отменен Закон об обязательной вакцинации: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.domrebenok.ru/blog/v-belgii-otmenen-zakon-ob-obyazatelnoy-vaktsinatsii/>.

20. Пилотный проект от Мэгги Де Блок: лечение пациентов на дому: Электронный ресурс. - Режим доступа: <http://lifebel.com/pilotnyj-proekt-ot-meggi-de-blok-lecenie-pacientov/>.

21. Бельгия приняла беспрецедентный закон о детской эвтаназии: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.mk.ru/politics/world/article/2014/03/03/992801>.